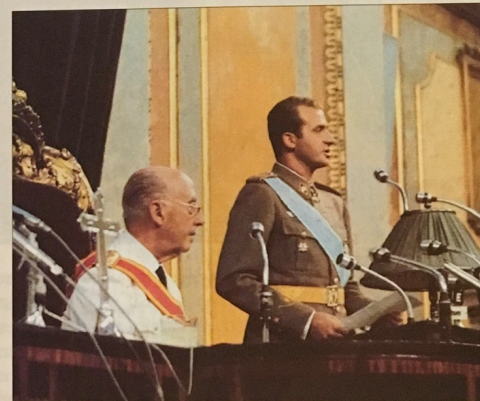

11 El «desarrollisme» i la fi del franquisme (1959-1975)

- L'evolució política del franquisme (1959-1969)
- La nova oposició
- El desenvolupament econòmic
- El canvi social
- Els darrers anys del franquisme
- La fi del franquisme

- Catalunya: la immigració i la lluita antifranquista
- DOSSIER: Les migracions en l'Espanya del «desarrollisme»

△ Proclamació del príncep Joan Carles de Borbó com a successor de Franco, a títol de rei, el 1969.

Entre 1959 i 1972 el creixement econòmic va ser molt important i els espanyols van gaudir d'un nivell de vida fins aleshores desconegut. A més, el règim va protagonitzar una certa obertura, de manera que la premsa d'aquella època va disposar d'un petit marge per manifestar opinions relativament crítiques envers el règim. Això no obstant, el franquisme va continuar sent una dictadura que no permetia el normal desenvolupament de les llibertats bàsiques i que reprimia amb duresa qualsevol tipus d'oposició. A mesura que els anys passaven es feia urgent regular la successió de Franco. Finalment, després de molts dubtes, l'any 1969 el dictador va nomenar el príncep Joan Carles de Borbó successor seu a títol de rei. Entre 1973 i 1975 el franquisme va viure una situació de descomposició progressiva, tant per la decrepitud del dictador com per la consolidació de les forces d'oposició polítiques, sindicals i socials.

◁ Des de finals dels anys cinquanta Espanya va experimentar un important creixement econòmic i els espanyols, una millora del poder adquisitiu. El Seat 600 va ser el veritable símbol de la prosperitat d'aquells anys. Se'n van construir 750.000 unitats.

L'evolució política del franquisme (1959-1969)

La tímida obertura del règim

L'any 1962 un polític jove, **Manuel Fraga Iribarne**, es convertí en ministre d'Informació i Turisme. Fraga va dur a terme una intensa gestió i esdevingué un dels ministres més populars per l'activitat que va protagonitzar a favor dels interessos turístics, aleshores en ple desenvolupament. Però a més d'aquesta activitat, Fraga era el responsable de la informació i, per tant, de la **censura**, que fins aleshores havia estat omnipresent. Fraga impulsà una moderada liberalització de la informació periodística, així com l'aprovació de la **Llei de premsa (1960)**, un dels textos legals més importants i transcendents del franquisme.

Aquesta llei suprimia la censura prèvia que fins en aquell moment s'havia imposat a tota la premsa. Això no vol dir, però, que el règim concedís la plena llibertat de premsa; simplement, s'iniciava un període de més tolerància sempre que

no s'ataquessin els principis bàsics del règim. De tota manera, els periodistes tenien un marge més ampli de maniobra. A partir d'aquell moment, a més, van aparèixer nous diaris. Amb aquesta llei, el franquisme aconseguí un cert reconeixement a l'exterior, tot i que les prohibicions i sancions periodístiques van continuar sent habituals.

▲ El 14 de desembre de 1966 va tenir lloc el referèndum per aprovar la Llei orgànica de l'Estat, que introduïa alguns canvis en l'organització del règim.

D'altra banda, el règim franquista donà a conèixer un nou text fonamental: la **Llei orgànica de l'Estat**. Després de ser aprovada per les Cortes, aquesta llei fou sotmesa a un referèndum que tingué lloc el 14 de desembre de 1966; la votació, feta sense cap garantia democràtica, permeté una aprovació per àmplia majoria. La nova llei contenia algunes novetats importants. En destaquem dues:

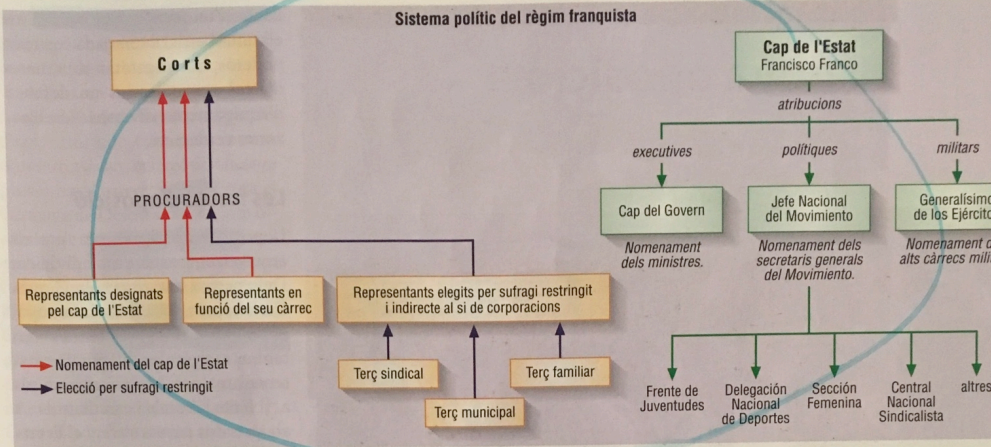
- Se separaven les funcions de cap d'Estat i de cap de govern; aquest càrrec havia de ser designat a partir d'una terna proposada pel Consell del Regne*.

- Es preveia que en la representació a Cortes hi hauria **108 procuradors familiars** —el **tercio familiar**—, a raó de 2 per província, independentment del nombre d'habitants, elegits pels caps de família i les dones casades. Naturalment, la llei electoral aprovada poc després imposava unes condicions molt estrictes per a la presentació de candidatures a fi d'evitar que poguessin presentar-se a les eleccions candidats opositors al règim.

Els grups franquistes

El franquisme integrava en el seu si un conjunt de grups diferents —en aquella època, rebien la denominació de **famílies**— que, malgrat que coincidien en allò que era fonamental, és a dir, en el suport a la dictadura franquista i en el rebuig d'un sistema de democràcia parlamentària pluripartidista, diferien en molts aspectes. Inicialment, eren els diferents grups dretans que en els anys trenta havien combatut la República (monàrquics alfonzins, carlins, agrupaments catòlics, falangistes, etc.), però a mesura que anaven passant els anys, es produïren canvis.

Així, cap als anys seixanta els **falangistes van perdre poder** polític i, encara que continuaven ocupant diversos càrrecs i tenien una gran influència, van ser progressivament marginats dels governs

successius. A més, ja no es parlava de Falange, sinó de **Movimiento Nacional**, expressió sota la qual s'integraven tots els corrents que, d'una manera o una altra, donaven suport al franquisme.

El fet més destacable, tanmateix, fou la consolidació d'una nova «família» dins les files del franquisme: els **tecnòcrates**. Aquests eren uns professionals ben preparats, procedents de l'Opus Dei* i de tarannà molt conservador, que van ocupar els càrrecs de més responsabilitat econòmica en l'Espanya dels anys seixanta. Partidaris del poder dels tècnics per damunt dels polítics, volien eradicar del règim les restes de falangisme i propiciar la restauració monàrquica, sense que això impliqués, però, la veritable democratització d'Espanya. El representant més destacat d'aquest grup era el català **Laureà López Rodó**, impulsor, com veurem més endavant, dels plans de desenvolupament.

La lluita pel poder: el cas Matesa

Tot al llarg dels anys seixanta hi va haver una veritable lluita entre falangistes i tecnòcrates pel control del poder. Franco formava els seus governs amb membres de les diferents «famílies» per intentar asse-

gurar un equilibri que consolidés el règim. L'estiu de 1969, però, es va fer públic un escàndol que, per la seva importància, posà de manifest als ulls de tothom les lluites que hi havia entre els diferents ministres i les diferents «famílies». Fou l'**escàndol Matesa**.

Matesa era una empresa navarresa que exportava maquinària tèxtil. Ateses les dificultats que hi havia per a l'exportació, els dirigents d'aquesta empresa idearen un sistema fals per aconseguir els crèdits a l'exportació que concedien els organismes oficials. Van obtenir 10.000 milions de pessetes en crèdits, una quantitat molt elevada per l'escàs volum de telers que l'empresa aconseguí exportar. Els procediments irregulars utilitzats per Matesa van ser denunciats i esbombats a la

premsa amb la complicitat del ministre d'Informació, Manuel Fraga, i d'altres alts càrrecs de l'Administració amb la intenció d'afeblir la posició dels ministres tecnòcrates del govern. L'assumpte passà als tribunals i alguns càrrecs foren inculpats, tot i que immediatament van ser indultats per Franco.

Com a conseqüència d'aquest escàndol, Franco va fer cessar el govern i en nomenà un altre (octubre de 1969). Fraga i dotze ministres més van sortir del govern, mentre els tecnòcrates ocupaven la major part dels ministeris. Per aquest motiu, el nou govern es va conèixer popularment com a **govern monocolor**. El vicepresident del govern era l'almirall **Luis Carrero Blanco**, fidel col·laborador de Franco i home de la seva absoluta confiança.

◀ L'empresari Josep Vilà R. propietari de Matesa, amb el seu advocat M. Gil-Robles.

La nova oposició

La mobilització obrera i estudiantil

La **conflictitat laboral** experimentà un gran increment des de 1962. En van ser protagonistes els obrers industrials i els miners, però també afectà altres àmbits professionals com l'ensenyament i els transports. Especialment importants foren les **vagues dels miners asturians**, sobretot les de la primavera de 1962, que van aconseguir un gran suport popular. La repressió policial fou molt dura, i un bon nombre de miners van ser empresonats i van perdre la feina. En el camp de la lluita sindical, el fet més important fou la constitució de **Comissions Obreres (CCOO)**, que inicialment agrupava sindicalistes de diverses ideologies, si bé aviat hi predominaren els comunistes. Aquest nou sindicalisme comptà amb la col·laboració d'alguns sacerdots de barriades obreres.

La **universitat** va ser el principal nucli d'oposició al franquisme. Les organitzacions falangistes —el SEU— aviat perderen l'escassa in-

▲ Marcelino Camacho, dirigent de Comissions Obreres, en una assemblea de treballadors del Vallès. Camacho va ser empresonat diverses vegades entre 1967 i 1976.

fluència que conservaven, i el moviment estudiantil, que comptava amb el suport d'importants sectors del professorat, es deixà sentir amb força arreu. El règim reaccionà amb expedients disciplinaris a alumnes i professors i, fins i tot, amb l'ocupació de les facultats i el tancament d'universitats.

Finalment, cal assenyalar l'existència des de finals dels anys sei-

xanta d'un **moviment veïnà** en els nous barris obrers cada cop més poderós, que organitzà tota mena d'actes reivindicatius en defensa d'equipaments diversos —escoles, zones verdes, etc.

Les forces d'oposició

L'oposició antifranquista en els anys seixanta estava molt dividida. Dels partits anteriors a la Guerra Civil només el **PCE** —a Catalunya, el **PSUC**— i el **PSOE** continuaven tenint, malgrat les dificultats existents, una presència activa en els ambients laborals i estudiantils. A aquests dos partits s'afegí el **Frente de Liberación Popular**, més conegut com a Felipe, que durant un temps gaudí d'una important influència en els ambients universitaris i intel·lectuals.

La repressió del règim contra totes les forces d'oposició continuà, però en general, no tingué un caràcter tan violent com en els anys anteriors. Això no obstant, l'any 1963 el dirigent comunista Julián Grimau fou executat per actes comesos durant la guerra, fet que suscità una gran campanya de protestes a tot Europa. Per tal d'agilitar els processos de caràcter polític, el franquisme instituí l'any 1963 el **Tribunal d'Ordre Públic (TOP)**, integrat per jutges civils, tot i que determinats delictes continuaven estant sota la jurisdicció militar. L'increment de la conflictitat obrera i estudiantil a partir de mitjan dècada dels seixanta portà el règim a declarar l'**estat d'excepció**.*

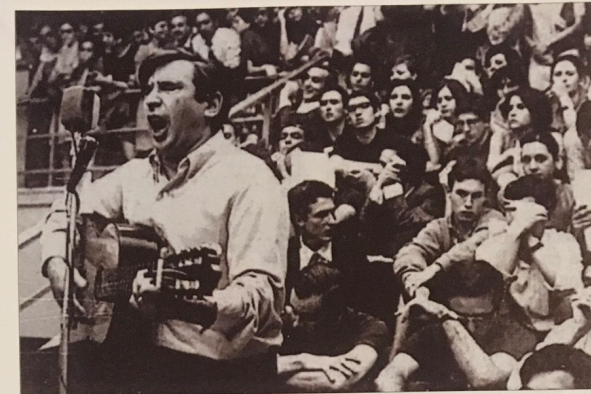
Un dels episodis més importants protagonitzats per l'oposició en aquests anys fou el denominat **«contuberni de Munic»**, que tingué lloc el mes de juny de 1962. Hi participaren 118 polítics espanyols de l'oposició antifranquista —tret d'anarquistes i comunistes—, que reclamaren per a Espanya la plena democratització si volia integrar-se a la Comunitat Econòmica Europea, a la qual el govern espanyol havia presentat la sol·licitud d'ad-

hesió. El règim franquista va castigar els participants a la reunió amb penes de desterrament.

A mesura que avançava la decrepitud física de Franco, els partits d'oposició, que continuaven sent clandestins, van incrementar la seva presència al carrer. El **PCE**, sota el lideratge de Dolores Ibárruri i la direcció de **Santiago Carrillo**, era encara el partit més ben organitzat i el que exercia més influència en l'àmbit universitari i, a través de Comissions Obreres, en el món sindical. Carrillo havia imposat un programa basat en tres punts fonamentals: la superació de la Guerra Civil i la reconciliació dels espanyols, la plena acceptació de les regles democràtiques i, finalment, un programa de reformes socioeconòmiques de caràcter moderat. Tot plegat constituïa el que s'anomenà **eurocomunisme**. A finals del juliol de 1974, Carrillo impulsà la creació de la **Junta Democràtica**, organisme en què participaven diferents personalitats i forces polítiques i sindicals diverses: carlins, el PCE, el Partido del Trabajo, el Partido Socialista Popular —que liderava Enrique Tierno Galván— i el sindicat Comissions Obreres.

El **PSOE** reactivà la seva reorganització en els anys immediatament anteriors a la mort de Franco. La lluita que, des de feia temps, enfrontava els dirigents històrics del partit que eren a l'exili i els militants de l'interior acabà l'octubre de 1974 amb el congrés que se celebrà a Suresnes (França). Aquest congrés donà el control del partit a un grup de joves militants de l'interior encapçalats per **Felipe González**, que es convertí en el nou secretari general, i Alfonso Guerra. La nova direcció dinamitzà el partit i el juny de 1975 el **PSOE**, amb altres formacions polítiques, constituï la **Plataforma de Convergència Democràtica**.

A més del PCE i del PSOE, hi havia altres organitzacions que tenien una presència ciutadana molt inferior, com ara els diferents grups

de la democràcia cristiana que dirigien Joaquín Ruiz-Giménez i José M. Gil-Robles. Al País Basc el **PNB** comptava amb una sòlida estructura organitzativa, mentre que a Catalunya hi havia una pluralitat de forces polítiques.

En el camp sindical, **Comissions Obreres** es va mantenir molt activa, malgrat que la major part de la seva direcció, amb Marcelino Camacho al capdavant, era a la presó des de la celebració del denominat

Procés 1.001, el desembre de 1973. El sindicat socialista **UGT**, dirigit per Nicolás Redondo, tenia una influència considerable entre els treballadors. Un altre sindicat, la **Unión Sindical Obrera (USO)**, mantenia una presència menor, mentre que la històrica **CNT** sols conservava una certa implantació en alguns sectors industrials. Finalment, al País Basc el sindicat nacionalista **STV**, vinculat al PNB, gaudia d'una gran influència.

< L
el c
vale
va c
un m
la d
d'Es
de l

▼ L
estu
car
any
con
l'as
van
els
la U
Lab

El desenvolupament econòmic

El Pla d'Estabilització de 1959

Des de mitjan dècada dels cinquanta semblava evident als ulls de tot hom que el model autàrquic estava esgotat. El creixement econòmic del país no es podia fer d'esquena a l'exterior: Espanya necessitava importar productes energètics, tecnologia i béns d'equipament. Així, la represa de la industrialització, iniciada a partir de 1950, va comportar la creixent importació d'aquests productes, per la qual cosa la ba-

lança comercial espanyola experimentà un saldo cada cop més negatiu. A més, la inflació se situava en nivells molt elevats i els recursos financers eren cada cop més escassos.

Davant d'aquest fet, les autoritats, que comptaren amb l'ajut tècnic i econòmic dels Estats Units i dels organismes econòmics internacionals, dissenyaren un projecte que tenia com a objectiu posar fi a l'autarquia, liberalitzar l'economia i permetre'n el creixement. Aquest projecte cristal·litzà en l'anomenat

Pla d'Estabilització (1959). En síntesi, aquest pla preveia les actuacions següents:

- fixació d'un canvi estable de la pesseta amb les altres divises;
- reducció de la despesa pública i congelació del sou del funcionari;
- moderació salarial per tal de lluitar contra la inflació;
- reducció de l'intervencionisme de l'Estat en l'economia;
- liberalització de les importacions i afavoriment de les exportacions;
- estimulació de les inversions estrangeres, excepte en indústries de guerra, serveis públics i activitats relacionades amb la informació.

Aquestes mesures es van complementar l'any 1960 amb l'aprovació d'un aranzel fortament proteccionista. El Pla d'Estabilització va permetre, després d'una recessió inicial de dos anys que va afectar principalment la classe treballadora, un creixement espectacular de l'economia espanyola. Entre 1960 i 1973 es registrà un nivell de creixement tan important que sols va ser superat pel Japó.

Els plans de desenvolupament

Per tal d'ordenar el creixement econòmic, el govern aprovà, seguint l'exemple que França havia posat en funcionament uns quants anys abans, la denominada **planificació indicativa**. Així van néixer els **plans de desenvolupament**, que, sota la inspiració de **Laureà López Rodó**, es van dur a terme entre 1964 i 1975. En resum, els plans marcaven uns objectius per a períodes de quatre anys que l'economia espanyola havia d'assolir; les previsions tenien només un valor indicatiu per a la indústria privada, però les empreses de l'Estat les havien de complir per força i eren imprescindibles per a la política d'inversions públiques. A més, els plans es proposaven estimular el desenvolupament industrial d'algunes àrees deprimides amb la creació dels ano-

menats **polos de desarrollo**. Val a dir que els resultats dels plans foren escassos i les previsions rarament es van complir.

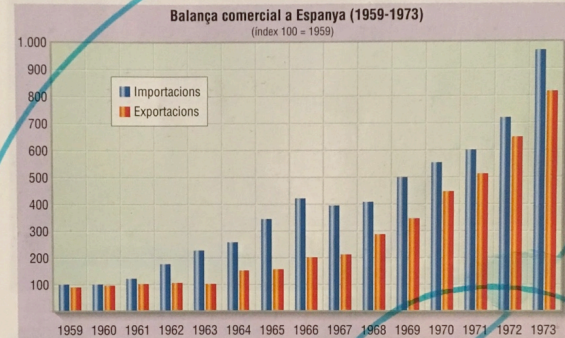
Espanya es convertí en una potència industrial de primer ordre. Els sectors que van conèixer una expansió més destacada foren el químic —que inclou el farmacèutic, el petroquímic, els plàstics i els adobs—, el metal·lúrgic i el mecànic. El cas més espectacular va ser la indústria de l'automòbil, que conegué una gran expansió gràcies a la inversió de capital italià (SEAT), francès (Renault, Citroën), britànic (Morris-Leyland) i nord-americà (Ford); la producció d'automòbils, però, es dedicava exclusivament al mercat espanyol. Dins la indústria tradicional cal destacar el gran creixement del sector del calçat, que aconseguí un gran èxit als mercats exteriors.

El desenvolupament de l'economia espanyola dels anys seixanta va comportar un important **dèficit en la balança comercial**, el valor de les importacions sempre va ser molt superior al de les exportacions, tot i que aquestes es van anar diversificant, amb un pes cada cop més important dels productes industrials. L'augment de les exportacions industrials s'explica, en bona part, perquè els costos laborals espanyols eren més baixos que els de la resta d'Europa. El dèficit en la balança comercial només es va poder compensar gràcies a l'existència de tres **fonts d'ingressos extraordinaris**:

- el gran increment del nombre de **turistes**, que convertí Espanya en una de les primeres potències turístiques del món i possibilità l'entrada d'un importantíssim volum de divises;
- la inversió de **capital estranger**, majoritàriament procedent dels Estats Units i l'Alemanya Occidental, que fou decisiu per a l'expansió de la indústria espanyola, la qual, d'aquesta manera, cada cop va ser més dependent de l'exterior;
- les **remeses de divises** que els

El tramvia constituïa el transport públic urbà més popular. Un tramvia, ple a vessar, al passeig Marítim de Barcelona l'any 1965.

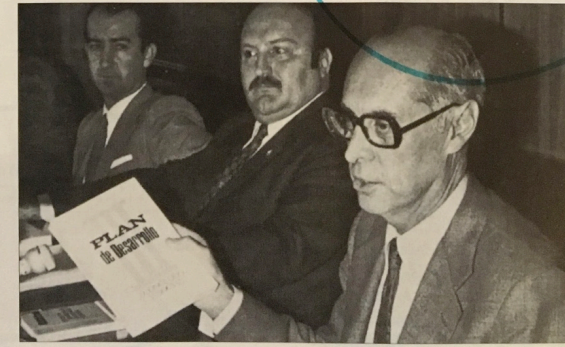
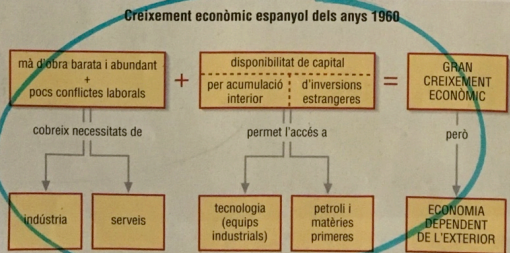

emigrants dels països europeus emigraven a les famílies.

A partir de 1973, tanmateix, l'impacte de la crisi del petroli, agreujada per la incertesa política que es vivia a Espanya, motivà una interrupció del creixement econòmic i l'inici d'una llarga crisi, que estu- diarem més endavant.

Evolució del PIB i de la renda per càpita

Any	PIB (milions de pessetes)	Renda per càpita (pessetes)
1955	260.863	8.982
1960	828.000	27.253
1965	1.285.000	48.000
1970	2.070.000	70.800
1975	2.297.000	151.424

Laureà López Rodó presenta el III Pla de Desenvolupament que s'havia de dur a terme entre 1972 i 1975. La crisi del petroli de 1973 va aturar les seves expectatives.

El canvi social

El creixement demogràfic i les migracions exteriors

La població espanyola registrà entre 1959 i 1975 un importantíssim **creixement demogràfic** i augmentà els seus efectius en 5 milions d'habitants. Així, va passar dels 30.431.000 habitants de 1960 als 35.400.000 de 1975; de tota manera, la densitat de població era encara una de les més baixes de l'Europa occidental. Al costat d'aquest increment demogràfic, la població espanyola d'aquests anys es caracteritzà pel fet que els **moviments migratoris**, tant els interiors com els exteriors, augmentaren extraordinàriament i afectaren centenars de milers de persones de les regions menys desenvolupades del país.

Pel que fa a les **migracions exteriors**, cal assenyalar que la tradicional emigració a **Amèrica** gairebé desaparegué del tot, de manera que, si l'any 1960 encara hi va haver 34.328 espanyols que emigraren a Hispanoamèrica, l'any 1975 només ho van fer 3.859. En canvi, **augmentà l'emigració als països**

més industrialitzats d'Europa, fenomen que, en molt poc temps, adquirí unes dimensions extraordinàries. L'any 1960 emigraren a Europa 71.092 persones, mentre que l'any 1964—quan s'assolí el punt màxim—ho van fer 225.700. Aquest moviment es va interrompre del tot l'any 1974, quan les economies dels països més industrialitzats d'Europa sofriren una greu recessió provocada per la **crisi del petroli**.

Entre 1960 i 1973 l'emigració espanyola a Europa es dirigí fonamentalment a França, l'Alemanya Occidental, Suïssa, el Regne Unit i Holanda (vegeu el DOSSIER). Fou un moviment migratori de **caràcter temporal**, de manera que la major part dels emigrants retornaren a Espanya a partir de 1973.

Any	Població activa	Sector primari	Sector secundari	Sector terciari
1960	38,11	39,70	32,98	
1965	38,50	34,30	35,20	27,32
1970	37,44	29,11	37,28	31,20
1974	37,87	23,00	37,11	33,61
1975	38,09	21,46	38,24	39,90
				40,80

Font: Ramón TAMAMES, *La República. La era de Franco*. Madrid: Alianza Universidad, 1977.

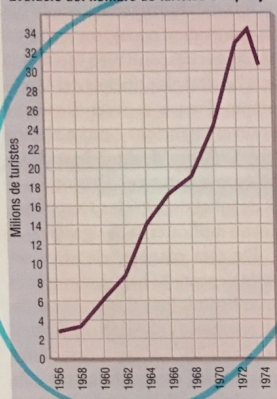
Cap a una societat urbana

El fort creixement econòmic transformà completament el país. D'una manera accelerada, Espanya va deixar de ser un país amb una economia basada en l'agricultura tradicional i es convertí en una **potència industrial**, malgrat la seva dependència de l'exterior.

Les **migracions interiors**, que gairebé sempre van tenir un **caràcter definitiu**, es van dirigir als nuclis industrialitzats del País Basc, Catalunya, Madrid i València, i les zones turístiques (Alacant i les Balears). Efectivament, grans contingents de població van abandonar les comarques agrícoles, fins al punt que nombroses localitats quedaren pràcticament buides. És per això que sovint es parla d'**èxode rural**. A més, la migració afectà fonamentalment la població jove, de manera que els municipis rurals patiren un progressiu envelliment. L'abandó del camp portà com a conseqüència un fenomen de **creixent urbanització** de la població. Així, Madrid i l'àrea metropolitana de Barcelona arribaren als 3 milions d'habitants. A les ciutats receptors de població es van haver d'improvisar barris de nova construcció, gairebé sempre mancats de les condicions necessàries d'infraestructura i habitabilitat.

Les migracions internes van tenir una altra conseqüència: la **distribució de la població activa** en sectors econòmics es transformà radicalment. En aquest sentit, els sectors secundari i terciari experimentaren un increment notable, alhora que la població activa ocupada en l'agricultura disminuïa dràsticament. Així, si l'any 1960 el sector

Evolució del nombre de turistes a Espanya

Font: Anuario Estadístico de Turismo (1993). Ministerio de Comercio y Turismo.

agrícola encara ocupava el 39,7% de la població activa, l'any 1970 n'ocupava només el 29,1%. Durant aquells mateixos anys, en canvi, la població industrial passà del 32,9% al 37,2%, i el sector serveis va créixer del 27,3% al 33,6%.

Una societat de classes mitjanes

A poc a poc s'anà **consolidant** a Espanya una **classe mitjana** cada vegada més nombrosa i estable. Les famílies espanyoles van augmentar el seu nivell de renda, fet que permeté l'accés a nous béns de consum, com el televisor i el cotxe. Això va ser possible, però, perquè molta gent feia hores extraordinàries o treballava a dos o més llocs (plurocupació).

D'altra banda, el **nivell educatiu** va experimentar una **millora considerable**. L'analfabetisme disminuí de manera molt notable, i cada cop eren més els nois i noies que cursaven estudis d'ensenyament secundari; fins i tot l'alumnat universitari registrà un fort increment. En aquest àmbit, la **Llei general d'educació (1970)** va comportar, malgrat les mancances, un progrés evident pel que fa a l'extensió de l'ensenyament obligatori dels 12 als 14 anys.

Finalment, cal assenyalar que el **turisme**, a més de la transcendència econòmica, va provocar també una **transformació radical en els hàbits dels espanyols**, que ràpidament adoptaren les formes de vida dels europeus occidentals. Per contra, el fenomen turístic va anar acompanyat d'un procés d'**urbanització salvatge** de les localitats costaneres, sovint de conseqüències irreversibles.

Tots aquests canvis van transformar radicalment la societat, de manera que l'Espanya de 1973 era molt diferent de la de finals dels anys cinquanta. En molts aspectes,

	1968	1975
Rentadora	39	60
Frigorífic	35	74
Aspiradora	5	9
Ràdio	76	76
Televisor	38	79
Tocadiscos	8	19
Telèfon	19	35
Automòbil	13	34

Espanya s'anava apropant als nivells de vida i de renda dels països de l'Europa occidental. En canvi, políticament, era encara una dictadura hereva del feixisme.

Tipus d'ensenyament	Nombre d'alumnes		
	1930-1931	1950-1951	1975-1976
Ensenyament primari	2.078.696	2.000.000	5.473.468
Ensenyament mitjà	70.876	214.847	1.124.657
Ensenyament superior	51.456	50.000	132.873
Taxa d'al·fabetització	68,87%	82,66%	91,20% (1970)

Font: María Teresa PEREZ PICAZO, *Historia de España del siglo xx*. Barcelona: Crítica, 1996; Gabriel TORTELLA, *El desarrollo de la España contemporánea*. Madrid: Alianza Universidad, 1996.

△ Platja de Las Cañales. Palma de Mallorca. Els turistes van ser dividits en grups i va començar el canvi social.

< L'anomenem 'començament' de l'emissió de televisió. La fotografia fa referència a la desfilada de Victòria.

Els darrers anys del franquisme

La solució monàrquica

Com hem estudiat, la Llei de successió de 1947 determinava que Espanya era un regne i que, després de Franco, s'establiria la monarquia. El règim franquista parlava sempre d'**instauració monàrquica** i no pas de **restauració**, per tal de deixar clar que la futura monarquia seria una institució nova, que hauria d'ajustar-se als principis del Movimiento Nacional i que no tindria cap lligam amb la monarquia destronada d'Alfons XIII. Aquest fet qüestionava els drets dinàstics de **Joan de Borbó**, fill i hereu d'Alfons XIII.

Les relacions entre Franco i Joan de Borbó no van ser mai bones. Tots dos van mantenir diverses entrevistes en les quals s'acordà que **Joan Carles, fill de Joan de Borbó**, estudiaria a Espanya. Joan de Borbó no renuncià mai, en vida del dictador, a ser rei d'Espanya, però Franco en cap moment no pensà en ell com a futur monarca, perquè el considerava massa liberal i allunyat de la seva influència.

▲ Franco amb l'almirall Luis Carrero Blanco.

data; entre els falangistes i altres sectors del règim, tanmateix, hi havia una evident oposició a Joan Carles, de qui desconfiaven quant a la seva lleialtat als principis del Movimiento. Franco es reservà sempre les seves intencions, i no va ser fins l'any 1969 que **designà Joan Carles com a futur rei**. Finalment, el 22 de juliol de 1969 les Corts franquistes ratificaren la designació.

De tota manera, els anys següents encara hi hagué maniobres per substituir Joan Carles. El candidat alternatiu era Alfons de Borbó, que l'any 1972 s'havia casat amb una néta de Franco. Els sectors més immobilitats del règim li donaven suport, però Franco, malgrat alguns dubtes, no modificà la designació.

La qüestió basca i el terrorisme

En els darrers anys, el franquisme hagué de fer front a una oposició violenta, amb l'aparició de diverses organitzacions armades. La més important va ser **ETA**, que havia estat **fundada l'any 1959** per un grup de joves estudiants nacionalistes bascos. Després d'alguns anys de protagonitzar diversos fets propagandístics i petits atemptats sense víctimes, l'any 1968 assassinà el policia Melitón Manzanos. Fou el primer atemptat mortal d'ETA. Des de llavors, la banda incrementà les seves actuacions, que sovint ocasionaren víctimes mortals. El règim franquista accentuà la repressió: decretà l'estat d'excepció i desencadenà una autèntica campanya de detencions —uns 2.000 presos bascos a finals de 1969—. El desembre de 1970 tingué lloc el **judici militar de Burgos** contra setze militants d'ETA, en el qual es dictaren nou penes de mort. Davant les peticions d'indult arribades de tot arreu, Franco commutà les sentències de mort. A finals de 1973, en una de les accions més conegudes de la banda terrorista, **ETA atemptà contra el president del govern, Carrero Blanco**, atemptat que li costà la vida.

A més d'ETA, en els darrers anys del franquisme aparegueren altres organitzacions que defensaven la lluita armada, entre les quals cal destacar el Movimiento Ibérico de Liberación, de tendència anarquista, un militant del qual, Salvador Puig i Antich, fou executat el 2 de març de 1974; i sobretot, el **FRAP**, responsable de diversos assassinats de policies.

A més d'aquestes organitzacions, n'aparegueren altres d'**extrema dreta** —Guerrilleros de Cristo Rey, Triple A, Batallón Vasco-Español—, que van cometre, sovint amb la complicitat de membres de les forces d'ordre públic, diversos atemptats contra persones i institucions de tendència democràtica, nacionalista o d'esquerres.

L'enfrontament amb l'Església

Com hem vist, l'Església catòlica fou, des dels temps de la Guerra Civil, un dels puntals més sòlids del règim franquista. Tanmateix, des de començaments dels anys seixanta, les coses anaren canviant ràpidament. Com a conseqüència dels nous aires de renovació que s'accejaren l'Església arran de la celebració del **concili Vaticà II**, alguns bisbes espanyols i, sobretot, molts sacerdots —especialment bascos i catalans— posaren en dubte el suport que l'Església donava al règim franquista. Alguns sectors de l'Església van denunciar la violència de les forces d'ordre públic, la repressió a què eren sotmeses les cultures catalana i basca, i en general, la manca de llibertats. A més, molts sacerdots cedien les esglésies i edificis parroquials per a actes de l'oposició. D'altra banda, el papa **Pau VI** mantingué una actitud extremament crítica amb el règim franquista. Les relacions entre el govern espanyol i la Santa Seu van ser cada vegada més tènues.

El nomenament del cardenal valencià Vicent Enrique i Tarancón,

Any	Victimes
1968	2
1969	1
1970	0
1971	0
1972	1
1973	6
1974	19
1975	16

Font: Ministeri de l'Interior.

▶ Les manifestacions antifranguistes van ser freqüents en diverses ciutats europees, com la que va tenir lloc a Bonn (R. F. d'Alemanya) el març de 1969.

▲ Roda de premsa en què alguns membres d'ETA, encaputxats, van reivindicar l'atemptat contra Luis Carrero Blanco i van explicar alguns detalls de l'organització.

home d'idees liberals, com a arquebisbe de Madrid i president de la Conferència Episcopal Espanyola

◀ Imatge de la Conferència Episcopal Espanyola de 1975, presidida pel cardenal Vicent Enrique i Tarancón.

reforçà encara més la nova orientació de l'Església. El setembre de 1971 tingué lloc la primera assemblea conjunta de bisbes i sacerdots, que va fer una declaració contra el règim franquista i demanà perdó pel fet que l'Església no havia sabut reconciliar els espanyols.

Cada cop foren més freqüents els **incidents entre el govern i els eclesíastics**, especialment al País Basc, on nombrosos sacerdots foren detinguts i jutjats en el Tribunal d'Ordre Públic o en consells de guerra. La situació arribà a la màxima tensió el 1974 quan el bisbe de Bilbao, Antonio Añoveros, publicà una homilia en la qual reivindicava els drets de les nacionalitats. El govern va estar a punt d'expulsar aquest bisbe d'Espanya, i l'Església amenaçà d'excomunicar el govern. Finalment, el govern va haver de fer marxa enrere.

La fi del franquisme

L'assassinat de Carrero Blanco

El juny de 1973 es produí un canvi polític important: per primera vegada en la història del règim es desvincularen els càrrecs de cap d'Estat i de president de govern. Franco va conservar el primer, però designà l'almirall **Luis Carrero Blanco president del govern**. Uns quants mesos més tard, el 20 de desembre, ETA assassinà, en un atemptat comès en ple centre de

Madrid, l'almirall i els seus acompanyants. Aquest fet tingué unes conseqüències decisives per a l'evolució del règim, perquè Carrero havia d'assegurar, mort Franco, la continuïtat dels principis franquistes en la nova monarquia. Uns quants dies després de l'assassinat, Franco nomenà nou president del govern **Carlos Arias Navarro**, un polític de llarga trajectòria que havia tingut una actuació especialment repressiva durant els anys de la Guerra Civil.

El govern d'Arias Navarro

L'últim govern del franquisme s'es trenà amb un discurs d'Arias pro nunciat a les Corts el 12 de febre de 1974. En aquest discurs, Arias exposava un programa moderada ment reformista, que es conegué com «l'esperit del 12 de febrer». El punt més important del programa del nou president era la promesa d'un **associacionisme polític** que s'hauria de concretar posteriorment. Entre els ministres del govern destacava el gallec Pío Cabanillas, que, com a ministre d'Informació, flexibilitzà la censura i permeté una certa tolerància informativa.

Però malgrat aquests inicis esperançadors, el govern va canviar aviat la seva actitud i endurí la línia política, primer amb l'enfrontament amb el bisbe de Bilbao Antonio Añoveros i, després, amb l'execució de l'anarquista català Salvador Puig i Antich.

El 25 d'abril de 1974 va tenir lloc a Portugal un fet de gran repercussió a Espanya. Un grup d'oficials joves van protagonitzar un cop d'estat incruent que provocà la caiguda de la dictadura salazarista, que dominava el país des de 1926. La revolució portuguesa, coneguda com la **Revolució dels Clavells**, va tenir un gran ressò a Espanya perquè a partir d'aleshores, a l'Europa occidental, l'única dictadura que sobrevivia era la franquista. Els grups d'oposició antifranquista van viure amb esperança els esdeveniments que es vivien a Portugal, perquè posaven de manifest que la Dictadura podia caure com a conseqüència d'una mobilització popular. En canvi, els fets de Portugal van causar una gran preocupació entre els sectors franquistes. El nucli més **intransigent del règim**, el denominat **búnquer**, multiplicà els seus atacs contra la línia reformista del govern d'Arias i exigí el retorn a una política fortament repressiva.

El retorn a la política repressiva

Davant d'aquesta situació, el govern d'Arias Navarro abandonà del tot les reformes. El ministre Cabanillas, el més oberturista, va ser destituït i l'**Estatut del dret d'associació política**, aprovat a finals del desembre de 1974, no implicà cap obertura: les associacions polítiques havien de tenir un mínim de 25.000 afiliats i presència, si més no, en quinze províncies –amb la qual cosa s'impedia la constitució d'associacions catalanistes o basquistes– i, a més, havien de ser compatibles amb els principis del Movimiento. Davant d'aquesta situació, només algunes personalitats franquistes constituïren organitzacions polítiques.

El govern es trobava en una situació molt compromesa. La salut de Franco era cada cop més precària i el juliol de 1974 hagué de ser hospitalitzat; el príncep Joan Carles assumí provisionalment les funcions de cap d'Estat. Alhora, la conflictivitat laboral es disparà d'una manera extraordinària, la crisi econòmica es deixava sentir cada cop més, els terroristes continuaven cometent atemptats i, finalment, alguns joves oficials de l'exèrcit foren detinguts per pertànyer a una associació clandestina partidària de la democratització d'Espanya, la **Unión Militar Democrática**.

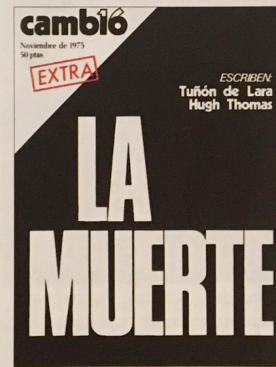
A primers d'agost de 1975 es publicà la **Llei antiterrorista**. Unes quantes setmanes més tard, el 27 de setembre, dos militants d'ETA i tres del FRAP acusats d'haver assassinat diversos policies van ser afusellats, després de celebrar-se consells de guerra sumaríssims. Franco no havia escoltat les peticions de clemència del papa Pau VI i de diferents governs. Aquestes execucions van provocar una gran protesta internacional. Molts països van retirar els seus representants d'Espanya, i l'ambaixada espanyola a Lisboa va ser assaltada per la multitud. Com havia succeït trenta anys abans, el

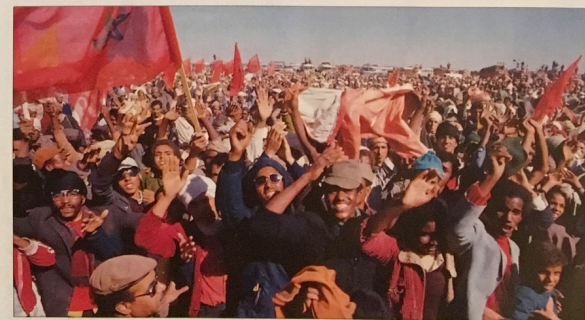
règim franquista era condemnat per l'opinió pública mundial i es trobava completament aïllat internacionalment.

En aquest context, Franco emmalaltí de nou. A més, quan la proximitat de la seva mort ja era coneguda de tothom, s'hi afegí un nou fet de conseqüències imprevisibles: Hassan II, rei del Marroc, organitzà

l'anomenada **Marxa Verda** sobre el Sàhara, el darrer territori colonial espanyol. Durant uns quants dies va semblar que la guerra entre el Marroc i Espanya era inevitable. El govern espanyol, que no tenia cap mena de suport internacional, hagué de negociar a corre-cuita amb el govern marroquí i, finalment, pels **acords de Madrid** (14 de novembre de 1975), Espanya cedia el Sàhara al Marroc i a Mauritània, sense efectuar cap tipus de consulta a la població sahrauí, que, majoritàriament, era partidària de la independència. Uns quants dies més tard, el 20 de novembre de 1975, moria, després d'una llarga agonia, el general Franco. Amb la seva mort s'obria un període de gran incertesa.

◀ Portada del setmanari **Cambio 16**, d'orientació democràtica, en què s'informa de la mort de Franco. L'estètica d'aquesta portada, de to necrològic, sembla indicar que, amb la mort del dictador, es tanca una etapa fosca i se'n inicia una altra d'esperançadora.

▲ La **Marxa Verda** (del 6 al 9 de novembre de 1975), orquestrada pel Marroc en un moment de debilitat del règim franquista, va suposar l'ocupació del territori del Sàhara Occidental per part del Marroc i de Mauritània. La població sahrauí, contrària a l'annexió, va haver de fugir a l'exili algerià i a iniciar una guerra contra els nous ocupants que encara no està resolta.

Catalunya: la immigració i la lluita antifranquista

El barri de Bellvitge, a l'Hospitalet, va néixer l'any 1964 com a conseqüència de la gran allau immigratòria.

La immigració a Catalunya

Catalunya va conèixer un important augment de població entre 1960 i 1975. El nombre d'habitants va passar de 3.925.779 a

5.660.393. La clau d'aquest espectacular creixement demogràfic trobem en un **saldo migratori** enormement positiu, produït per l'arribada a Catalunya de milers de ciutadans d'arreu de l'Estat. Aquest saldo fou de 354.396 persones entre 1961 i 1965, de 365.481 entre 1966 i 1970 i de 230.484 entre 1971 i 1975. L'última dada ja assenyalava l'inici d'una davallada que s'accentuaria dràsticament en anys posteriors.

La taxa de natalitat catalana va tenir, gràcies a la immigració, un augment considerable a partir de 1960. Alhora, la taxa de mortalitat presentava una evolució decreixent. Així, el **creixement vegetatiu** fou alt i en augment: del 8,1% l'any 1956 i de l'11,4% el de 1975. Amb la immigració, la població catalana no sols augmentà, com no ho havia fet mai abans, sinó que, a més, es **rejoventà** considerablement.

El fenomen migratori afectà el conjunt de Catalunya, però fou especialment destacat a les localitats i comarques industrials. La major part d'immigrants es van instal·lar en barriades de nova construcció, i sovint en habitatges que

no reunien les mínimes condicions d'habitabilitat. La **febre constructiva**, clarament especulativa, es va escampar sense cap mena de previsió i sense assegurar els equipaments indispensables. De vegades, fins i tot es feien les construccions en zones perilloses, com es posà de manifest en les **riuades de 1962**, que van afectar sobretot el Vallès Occidental i van causar un gran nombre de víctimes.

La lluita antifranquista

Com a la resta de l'Estat, l'oposició antifranquista es mogué a Catalunya fonamentalment en els àmbits laboral i estudiantil. La **conflictivitat laboral** anà augmentant, sobretot a partir de 1970, amb episodis tan importants i freqüents com les vagues a l'empresa automobilística SEAT i els moviments vaquístics al Baix Llobregat i el Vallès Occidental. També els **estudiants** protagonitzaren una agitació persistent, amb enfrontaments sovintejats amb la policia. Un dels fets més destacats fou la fundació, l'any 1966, del **Sindicat Democràtic d'Estudiants**.

L'**Església catalana** donà ben aviat símptomes de distanciament, i fins i tot de franca oposició al règim. Un dels fets que tingueren més relleu internacional fou l'actitud de l'**abat de Montserrat**, Aureli M. Escarré, que el novembre de 1963 va fer unes declaracions al diari francès *Le Monde* en les quals feia una crítica implacable del règim franquista. Un altre episodi destacat protagonitzat per l'Església catalana fou, l'any 1966, la manifestació de 130 sacerdots en protesta contra els fets de la Caputxinada*, que fou dispersada violentament per la policia.

L'**oposició política** al franquisme tingué a Catalunya un ampli ventall de manifestacions. Cal destacar el **catalanisme catòlic**, que, organitzat en els grups **Crist-Catalunya**, liderats per **Jordi Pujol**, protagonitzà diverses actuacions.

La més important van ser els **fets del Palau** (19 de maig de 1960), en què, davant d'alguns ministres, un sector del públic interpretà *El cant de la senyera*, aleshores prohibit. Jordi Pujol fou condemnat a set anys de presó. A finals de 1974 diversos catalanistes procedents d'aquests grups fundaren **Convergència Democràtica de Catalunya (CDC)**.

El **PSUC**, d'orientació comunista, era el partit que comptava amb una xarxa organitzativa clandestina més gran i una presència molt activa en el món laboral i estudiantil. El socialisme democràtic, agrupat al voltant del **Moviment Socialista de Catalunya**, també es dividí en dos grups: l'interior, dirigit per Joan Reventós, i l'exterior, encapçalat per Josep Pallach. En el camp de l'independentisme, cal destacar la constitució, l'any 1969, del **Partit Socialista d'Alliberament Nacional (PSAN)**, el qual reivindicava un estat sobirà de caràcter socialista per al conjunt dels Països Catalans.

El conjunt de l'oposició democràtica s'aplegà a l'**Assemblea de Catalunya**, constituïda a finals de 1971. L'Assemblea era una plataforma unitària de l'oposició catalana que reunia inicialment 45 entitats de tota mena: grups polítics d'esquerra, sindicats, entitats socials, etc. El programa de l'Assemblea es resumia en quatre punts: amnistia per als presos polítics, establiment de les llibertats democràtiques, restabliment de l'Estatut de 1932 i, finalment, coordinació amb les forces antifranquistes de la resta d'Espanya.

La resistència cultural

Des de 1960, la relativa obertura del règim permeté que la cultura catalana iniciés un període de certa recuperació, tot i que no es beneficià de cap ajut oficial. En aquest sentit, totes les iniciatives van ser de caràcter popular i privat. Entre altres, cal destacar la constitució, l'any 1961,

Reunió del pleneri de l'Assemblea de Catalunya. Fundada el 7 de novembre de 1971, l'Assemblea de Catalunya va reunir la major part dels partits polítics, sindicats, moviments associatius i personalitats independents sota el lema: «Llibertat, amnistia i estatut d'autonomia».

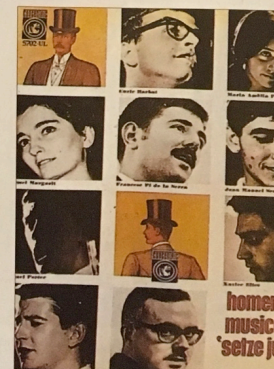
Jordi Pujol, a la presó, rep la visita d'un dels seus fills el dia de Reis. Pujol va ser detingut el 1960, després dels fets del Palau, i va ser condemnat a set anys de presó per un consell de guerra.

l'**Òmnium Cultural**, una entitat fundada per persones d'ideologia diversa que comptà amb el suport econòmic d'alguns empresaris; el seu objectiu era el foment de totes les manifestacions culturals catalanes i, especialment, l'ensenyament de la llengua catalana. D'aquesta manera, diverses entitats i algunes escoles anaren introduint progressivament l'ensenyament del català, que, això no obstant, continuà dejat de l'ensenyament oficial.

També l'**Església** afavorí l'ús del català en totes les celebracions

litúrgiques i va fer possible l'edició de les primeres publicacions periodiques en català, com *Serra d'Or* i *Cavall Fort*.

D'altra banda, la iniciativa per a la seva fundació va fer possible l'aparició de **revistes** i diverses empreses editorials que publicaven llibres en català. Molt més resso popular tingué el fenomen de la **Nova Cançons**, que s'inicià l'any 1961 quan un grup de joves cantants i autors, els **Setze Jutges**, es van imposar l'objectiu de fer possible una cançons moderna en llengua catalana. Bona part d'aquests autors, com ara Joan Carramàs, aviat aquest corrent prengué el camí decididament reivindicatiu, fet que provocà les represàlies dels autoritats franquistes.

Lloc de naixement dels habitants de Catalunya (1970)

Lloc de naixement	Habitants	Percentatge
Catalunya	3.181.559	62,31
Andalusia	840.206	16,45
Aragó	175.579	3,44
Extremadura	145.675	2,85
Castella la Nova	143.990	2,82
Múrcia	139.202	2,73
València	109.789	2,15
Lleó	84.083	1,65
Castella la Vella	82.051	1,61
Galícia	77.777	1,52
Fora d'Espanya	59.124	1,16
País Basc	14.324	0,28
Navarra	13.977	0,27
Places africanes	12.889	0,25
Astúries	12.626	0,25
Balears	9.778	0,19
Cànaries	3.614	0,07
Total	5.106.243	100

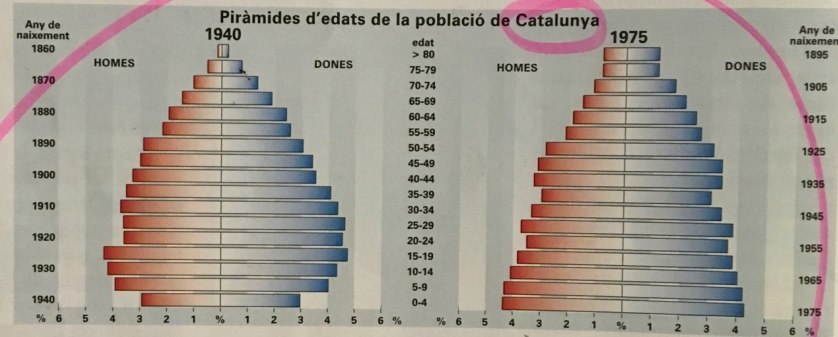
Font: Lluís Recolons (i altres), *Catalunya: home i societat*. Barcelona: Blume, 1979.

L'any 1970, el 37,69% de la població de Catalunya havia nascut fora del país (1.924.684 habitants). Gairebé la meitat eren originaris d'Andalusia; menys nombrosos eren els procedents d'Aragó, Extremadura, les dues Castelles o Múrcia. La gran majoria d'aquests immigrants es van establir en ciutats amb més de 100.000 habitants.

Les migracions en l'Espanya del «desarrollisme»

Al llarg del segle XIX i bona part del segle XX, Espanya va ser un dels països on el fenomen migratori va ser més important. Les migracions eren de dos tipus: d'un costat, milers d'espanyols van emigrar a l'exterior i, de l'altre, molts, sense sortir d'Espanya, van abandonar el camp per anar a viure a les ciutats. Pel que fa a les migracions exteriors, el canvi més important que es va produir els anys seixanta, coincidint amb el «desarrollisme» franquista, va ser que el lloc de destinació dels nous emigrants van ser els països més industrialitzats de l'Europa occidental. En canvi, les migracions tradicionals a Amèrica van perdre importància i gairebé van desaparèixer del tot. De tota manera, l'impacte de la crisi mundial de 1973 va tenir com a conseqüència que les migracions, tant les interiors com les exteriors, van anar minvant ràpidament.

DOCUMENT 1

DOCUMENT 2

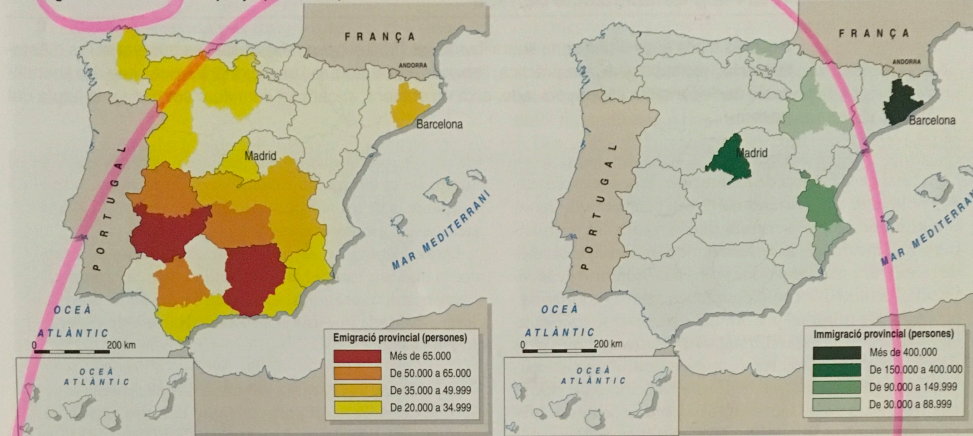
La migració espanyola a Europa (1960-1975)

Anys	Alemanya	Bèlgica	França	Holanda	Regne Unit	Suïssa	Total
1960	26.745	-	30.493	135	6.600	7.119	71.092
1961	51.183	-	60.505	1.800	9.500	17.338	140.546
1962	54.958	9.644	89.583	3.918	10.800	25.441	195.107
1963	51.715	14.695	83.091	5.517	9.300	25.064	190.427
1964	65.872	18.616	92.849	9.894	10.434	26.818	225.700
1965	65.146	13.361	76.101	11.407	10.498	19.066	196.837
1966	38.634	7.795	53.144	8.910	9.443	23.604	142.509
1967	7.785	3.759	36.559	2.508	8.036	15.338	74.343
1968	31.995	2.575	30.403	3.430	8.399	-	76.802
1969	50.086	2.289	34.655	5.738	9.134	-	101.902
1970	48.836	2.352	26.382	7.632	9.117	14.737	109.056
1971	37.530	2.304	22.547	7.683	8.481	-	78.545
1972	28.657	1.978	18.310	4.025	6.291	13.671	71.922
1973	30.441	1.542	13.140	2.591	4.698	-	52.412
1974	1.206	1.577	7.470	2.338	-	-	12.591
1975	546	1.224	3.892	394	-	-	6.056

Font: Jordi Nadal, *La població espanyola*. Barcelona: Ariel, 1988.

DOCUMENT 3

Les migracions interiors a Espanya (1961-1965)

DOCUMENT 4

La immigració a Catalunya (1975)

	% de població immigrada	Població total
Barcelona	35,0	1.751.000
L'Hospitalet	52,7	282.000
Badalona	47,0	204.000
Sabadell	43,1	183.000
Terrassa	44,2	161.000
Santa Coloma	56,5	138.000
Lleida	29,9	101.000
Tarragona	38,6	101.000
Mataró	42,5	92.000
Cornellà	57,1	92.000
Girona	28,5	75.000
Reus	34,0	71.000
Manresa	30,8	66.000
Sant Boi	50,0	65.000
El Prat	53,0	51.000

Font: Josep Terrés, *La immigració a Catalunya*. Barcelona: Empúries, 1984.

DOCUMENT 5

Immigració a la província de Barcelona (1970)

Després de llegir i d'observar atentament aquests documents, fes les activitats següents:

- Resumeix l'evolució de l'emigració exterior de la població espanyola entre 1960 i 1975.
- Per què va desaparèixer pràcticament en els darrers anys del franquisme?
- Quines conseqüències econòmiques va tenir l'emigració a l'exterior?
- D'on procedien la major part d'immigrants que van venir a Catalunya en els darrers anys del franquisme?
- Fixa't en les dues piràmides d'edat i comenta'n, a grans trets, l'evolució.
- Quines conseqüències de tot tipus va tenir per a Catalunya la immigració?

1. El Pla d'Estabilització de 1959

Després d'uns anys d'una certa liberalització, el 1959 el govern franquista va aprovar el Pla d'Estabilització, que suposava, a la pràctica, l'abandó de l'autarquia i un important procés cap a la llibertat de l'economia espanyola, que, això no obstant, encara va continuar sotmesa a la tutela del govern.

Al final de la Guerra de Liberación, la economía española tuvo que enfrentarse con el problema de su reconstrucción, que se veía retardada en aquellos momentos por la insuficiencia de los recursos y los bajos niveles de renta y ahorro, agravados por el desequilibrio de la capacidad productiva como consecuencia de la contienda. La guerra mundial y las repercusiones que trajo consigo aumentaron estas dificultades y cerraron gran parte de los mercados y fuentes de aprovisionamiento normal, lo que motivó una serie de intervenciones económicas al servicio de las tareas del abastecimiento y de la reconstrucción nacional. Sin embargo, a través de estas medidas difíciles España ha conocido un desarrollo sin precedentes en su economía. Gracias a ese rápido proceso, nuestra estructura económica se ha modificado profundamente. Resueltos un gran número de problemas, hay que enfrentarse ahora con otros derivados tanto del nivel de vida ya alcanzado

cuanto de la evolución de la economía mundial, especialmente la de los países de Occidente, en cuyas organizaciones económicas está integrada España.

Para ello son imprescindibles unas medidas de adaptación que, sin romper la continuidad de nuestro proceso económico, aseguren un crecimiento de la producción respaldada por una política de ahorro y de ordenación del gasto.

[...]

[...] el Decreto-ley que a continuación se articula establece la liberalización progresiva de la importación de mercancías y, paralelamente, la de su comercio interior; autoriza la convertibilidad de la peseta y una regulación del mercado de divisas; faculta al Gobierno para modificar las tarifas de determinados impuestos y al ministerio de Hacienda para dictar normas acerca del volumen de créditos.

[...]

(20 juliol 1959)

- a Què va ser la «Guerra de Liberación»?
- b Fes el resum del contingut del document.
- c Com justifica el text la política intervencionista de la immediata postguerra?
- d Quines mesures estableix?
- e Què vol dir «autoriza la convertibilidad de la peseta»?
- f Fes un petit quadre de les diferències fonamentals que hi havia entre l'economia autàrquica de primer franquisme i el Pla d'Estabilització.

2. El «contuberni de Munic»

Amb aquesta denominació pejorativa, el diari falangista *Arriba* es referia a la reunió, en el marc del IV Congrés del Moviment Europeu celebrat a Munic el juny de 1962, de polítics espanyols que s'oposaven al franquisme i on es va aprovar la resolució que reproduïm a la pàgina següent. La reacció del règim contra els qui hi van participar va ser molt dura: empresonaments, deportacions i exili.

- a Resumeix les idees principals del text.
- b Busca informació sobre el Congrés del Moviment Europeu celebrat a Munic el 1962. Indica el nom dels polítics més importants que hi van participar i les tendències polítiques que representaven.
- c Quines eren en els anys seixanta del segle xx les principals forces d'oposició al règim franquista? Actuaven unides o, ben al contrari, estaven dividides?

Resolució aprovada per unanimitat en el Congrés del Moviment Europeu celebrat a Munic, els dies 7 i 8 de juny de 1962, a proposta dels 118 delegats espanyols

El Congrés del Moviment Europeu reunit a Munic els dies 7 i 8 de juny de 1962 considera que la integració, ja en forma d'adhesió, ja d'associació de tot país a Europa, exigeix de cadascun institucions democràtiques, cosa que significa en el cas d'Espanya, d'acord amb la Convenció Europea de Drets de l'Home i la Carta Social europea, el següent:

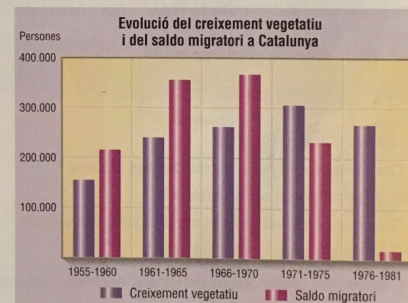
- 1. La instauració d'institucions autènticament representatives i democràtiques que garanteixin que el govern es basa en el consentiment dels governats.
- 2. L'efectiva garantia de tots els drets de la persona humana, especialment els de llibertat personal i d'expressió, amb supressió de la censura governativa.

- 3. El reconeixement de la personalitat de les diferents comunitats naturals.
- 4. L'exercici de les llibertats sindicals sobre bases democràtiques i de la defensa pels treballadors dels seus drets fonamentals, entre altres mitjans pel de vaga.
- 5. La possibilitat d'organització de corrents d'opinió i de partits polítics amb el reconeixement dels drets de l'oposició.

El Congrés té la fundada esperança que l'evolució conformada a les bases anteriors permetrà la incorporació d'Espanya a Europa, de la qual és un element essencial; pren nota que tots els delegats espanyols, presents en el Congrés, expressen el seu ferm convenciment que la majoria dels delegats espanyols desitgen que aquesta evolució es porti a terme d'acord amb les normes de prudència política, amb el ritme més ràpid que les circumstàncies permetin, amb sinceritat per part de tots els participants, amb el compromís de renunciar a qualsevol violència activa o passiva, durant i després del procés evolutiu.

3. Components del creixement demogràfic de Catalunya (1955-1981)

El gràfic descriu l'evolució del creixement vegetatiu i del saldo migratori, per quinquennis, des del 1955 fins al 1981.

- a Descriu l'evolució del creixement vegetatiu i del saldo migratori.
- b Assenyalan les causes.
- c Quina relació es pot establir entre totes dues magnituds?

4. Evolució de la població activa a Catalunya (1960-1975)

La taula mostra l'evolució dels percentatges de la població activa per sectors d'activitat a Catalunya.

- a Descriu l'evolució dels sectors primari, secundari i terciari, i dels seus subsectors.
- b Assenyalan les causes d'aquesta evolució.
- c Compara aquestes dades amb les de la pàgina 280. Assenyalan les principals similituds i diferències entre la població activa catalana i espanyola d'aleshores.

Sectors	1960	1970	1975
Agricultura	16,2	8,6	6,4
Indústria, mines i energia	43,9	44,1	41,0
Construcció	7,8	11,1	10,7
Comerç	11,0	16,4	16,6
Transports i comunicacions	5,4	5,5	4,0
Funcionari i turisme	15,7	14,3	21,3

Font: *Història econòmica de Catalunya contemporània*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1989.

5. L'almirall Carrero opina sobre el cas Matesa

El franquisme no era un grup compacte, sinó que estava dividit en diversos grups «liens» que s'enfrontaven pel control del poder. Un dels episodis més coneguts d'aquests grups es va donar a mitjan dècada dels seixanta i va ser el cas Matesa públic gràcies a la difusió que se'n va fer a través de la premsa controlada dire

Se trata de un incidente desdichado y grave que, aireado con fruición a través de los medios informativos, ha causado un gran revuelo en la opinión del país.

En el caso Matesa hay que distinguir su vertiente económica y su vertiente política, es decir, entre el hecho del fallido bancario de mayor volumen registrado en España y el de su escandalosa politización mediante una campaña de prensa que ha lesionado no sólo el crédito exterior de nuestra economía, sino incluso la fama del Régimen al presentarlo como minado por la corrupción administrativa.

Esta clamorosa campaña de prensa, nunca vista, tuvo un origen y unos canales de difusión que prueban bien a las claras que fue instrumentalizada por las agencias oficiales de noticias dependientes del Ministerio de Información (Cifra y Fiel) y de la Secretaría General del Movimiento (Pyresa) y que fue jaleado principalmente por el periódico *Pueblo* de la Organización Sindical y la cadena [de prensa] del Movimiento. [...]

De la información disponible sobre la vertiente eco-

nómica de este desdichado asunto, por los altos funcionarios afectados y multiples de los departamentos de Hacienda han cometido delitos, sino lamentables credenciales concedidas a Ma

Sin embargo, es forzoso reconocer la magnitud de los préstamos como, so candalosa resonancia política dada aconsejable la sustitución de los ministros de Comercio que han quedado desprecios de Información y Secretario General que, en el mejor de los casos, por su han permitido que a lo largo de cuatro años tan vehemente y, en muchos casos, de prensa sin utilizar el primer ministro sin ejercer el segundo su autoridad sobre los periódicos, creando esos cuatro ministros que afecta al prestigio del Régimen.

Reproduït per L. Memorias. A

- Qui era Carrero Blanco?
- Quina valoració política feia del cas Matesa?
- Quines mesures recomanava?
- Qui ocupava aleshores el ministeri d'Informació?
- Quin va ser el resultat de la crisi?
- Caracteritza breument les principals «famílies» del franquisme durant els anys

6. Proclamació del príncep Joan Carles com a successor

Durant la Guerra Civil els monàrquics van donar suport al franquista. Acabada la guerra, però, aviat van exigir el retorn a la monarquia en la persona de Joan de Borbó, fill i hereu d'Alfonso XIII. Les Corts van aprovar la Llei de successió, però no va ser fins al 1975 que van designar el seu successor a títol de rei en la persona de Joan de Borbó.

◀ Llargues cues a Barcelona en el referèndum per a l'aprovació de la Llei de successió. Els referèndums, en època franquista, van constituir una autèntica farsa: eren totalment falsejats des de les institucions de l'Estat i no tenien cap mena de garantia democràtica.

El VII de los Principios del Movimiento Nacional establece que la forma política del Estado español es, dentro de los principios inmutables del Movimiento Nacional y de cuanto determinan la Ley de Sucesión en la Jefatura del Estado y demás Leyes Fundamentales, la Monarquía tradicional, católica, social y representativa.

[...] Estimo llegado el momento de proponer a las Cortes Españolas como persona llamada en su día a sucederme, a título de Rey, al Príncipe Don Juan Carlos de Borbón y Borbón, quien, tras haber recibido la adecuada formación para su alta misión y formar parte de los tres Ejércitos, ha dado pruebas fehacientes de su acendrado patriotismo y de su total identificación con los Princi-

pios del Movimiento y Leyes Fundamentales del Reino. [...]

La fórmula del juramento será la siguiente: «En nombre de Dios y sobre los Santos Evangelios, ¿juráis lealtad a Su Excelencia el Jefe del Estado y fidelidad a los Principios del Movimiento Nacional y demás Leyes Fundamentales del Reino?» El designado sucesor responderá: «Sí, juro lealtad a Su Excelencia el Jefe del Estado y fidelidad a los Principios del Movimiento Nacional y demás Leyes Fundamentales del Reino». Y el Presidente de las Cortes contestará: «Si así lo hicierais que Dios os lo premie, y si no, os lo demande».

[...]

(22 juliol 1969)

- Què era el Movimiento Nacional?
- Comenta la fórmula del jurament.

7. Evolució de la conflictivitat laboral

Malgrat la repressió que hi havia, el moviment obrer va protagonitzar una actuació cada cop més important al llarg dels anys seixanta i, sobretot, els darrers anys de la dictadura franquista.

Any	Nombre de conflictes	Treballadors afectats	Hores perdudes
1963	777		
1964	484		
1965	236		
1966	179	36.977	1.478.080
1967	567	198.740	1.887.693
1968	351	130.742	1.925.278
1969	491	205.325	4.476.727
1970	1.595	460.902	8.738.916
1971	616	222.846	6.877.543
1972	835	277.806	4.692.925
1973	931	357.523	8.649.265
1974	2.290	685.170	13.989.557
1975	3.156	647.100	14.521.000

Font: Carme MOLINERO i Pere YSAS, *El règim franquista. Feixisme, modernització i consens*. Vic: Eumo, 1992.

- Situa les dades en el seu context històric.
- Descrueu l'evolució de la conflictivitat laboral.
- Comenta el mapa. Quines zones eren els principals focus vaguístics del país?
- Busca informació sobre les vagues dels miners asturians durant els anys seixanta i redacta'n un informe. Cal fer-hi constar les principals reivindicacions, el seguiment que van tenir i com van acabar.

8. Els primers anys de la Comissió Obrera Nacional de Catalunya

En aquest text, Cipriano García, un dels fundadors de la Comissió Obrera Nacional de Catalunya, valora els deu primers anys del sindicat (1966-1976):

Comissió Obrera Nacional de Catalunya: su papel

historia del movimiento de Comisiones, y más en concreto de la Comissió Obrera Nacional de Catalunya, es compleja, llena de aciertos y, sin duda, de errores ante los trabajadores aparece como una formidable escuela, cuyas grandes metas son la defensa intelectual y las reivindicaciones materiales y de todo tipo, la lucha por la libertad y el avance con todas las fuerzas que el movimiento histórico renovador de la sociedad hacia el socialismo.

La vida de la CONC se resume en diez años de lucha, de sacrificios que han representado importantes victorias para los trabajadores. [...] La CONC ha dirigido decisivamente las grandes movilizaciones del 27 de octubre de 1967; las acciones generalizadas del 3 de noviembre y las luchas contra el consejo de guerra de Burgos, en el mismo año; la gran huelga generalizada contra la actuación de la fuerza pública en SEAT (1971), que costó la vida del trabajador Antonio Ruiz Villalba; la formidable respuesta ante los luctuosos sucesos de la Térmica del Besòs; el clima solidario ante cualquier acontecimiento en los diferentes pueblos del Estado español.

Estas acciones de carácter general han movilizado a centenares de miles de trabajadores en las comarcas catalanas. Pero, además, en los últimos años podemos decir enfáticamente que no ha habido ningún ramo de la producción y de los servicios que no haya realizado acciones bajo la dirección de las Comisiones Obreras.

Estas acciones de carácter general han movilizado a centenares de miles de trabajadores en las comarcas catalanas. Pero, además, en los últimos años podemos decir enfáticamente que no ha habido ningún ramo de la producción y de los servicios que no haya realizado acciones bajo la dirección de las Comisiones Obreras.

- a Quins eren els objectius de la Comissió Obrera Nacional de Catalunya, segons l'autor del text?
- b A quins fets històrics es refereix?
- c Quins altres sindicats es van organitzar clandestinament contra la Dictadura?

9. Espanya, 1965-1975

Els darrers anys, el règim franquista introduí noves mesures legislatives, algunes tan importants i transcendents com la Llei de premsa. En cap cas, però, no es tractà de lleis que ataquessin els principis bàsics del règim.

- a Resumeix breument en què consistien les lleis que s'esmenten en aquest organigrama i assenyalala la data en què foren aprovades.
- b Quina va ser la formació terrorista més important d'aquests anys? Quan va cometre el seu primer atemptat mortal?
- c Què comporta l'aplicació de l'estat d'excepció?
- d Dins del món de l'ensenyament, quin va ser el principal nucli d'oposició al franquisme? Com reaccionà el règim davant de la mobilització estudiantil?

0. L'Assemblea de Catalunya

El 17 de novembre de 1971 es va fundar de manera clandestina, a l'església de Sant Agustí de Barcelona, l'Assemblea de Catalunya, que es va convertir en l'organisme unitari més important de oposició antifranquista. A més dels partits polítics, l'Assemblea aplegava un gran nombre de col·lectius ben diversos, des d'associacions de veïns fins a col·legis professionals.

Nosaltres, catalans de diferents tendències, pertanyents i no pertanyents a organitzacions polítiques, de diversos sectors de la població, obrers, camperols, estudiants, intel·lectuals, professionals i ciutadans en general, de Barcelona i de comarques, reunits en assemblea, malgrat que som conscients que les actuals circumstàncies dificulten d'esgotar les possibilitats de representació, femularem la present declaració:

L'actual crisi del règim de la qual el procés de Burgos fou una manifestació sobresortint, la progressiva presa de consciència i la mobilització de les classes populars, i la necessitat d'oposar-nos fermament a la maniobra continuïsta d'instaurar Juan Carlos com a successor, a títol de rei, del dictador exigeixen l'adopció unitària d'una alternativa democràtica basada en els punts mínims acceptables per les forces i sectors representants a l'Assemblea, alguns dels quals tenen objectius divergents a llarg termini, però que coincideixen en l'objectiu immediat de l'enderrocament del franquisme. Aquests punts de coincidència són els següents:

1. La consecució de l'amnistia general dels presos i exiliats polítics.
2. L'exercici de les llibertats democràtiques fonamentals: llibertat de reunió, d'expressió, d'associació—inclusa la sindical—, de manifestació i dret de vaga, que garanteixin l'accés efectiu del poble al poder econòmic i polític.

teixin l'accés efectiu del poble al poder econòmic i polític.

3. El restabliment provisional de les institucions i dels principis configurats en l'Estatut de 1932, com a expressió del dret d'autodeterminació.

4. La coordinació de l'acció de tots els pobles peninsulars en la lluita democràtica.

Com a objectiu immediat, fem una crida a tot el poble català—i considerem catalans tots els qui viuen i treballen a Catalunya—perquè incorpori la perspectiva global del canvi democràtic a cada una de les seves lluites concretes, i perquè intensifiqui l'esforç per a una ràpida obtenció de:

- a) La unitat d'acció de totes les forces democràtiques.
- b) La solidaritat en la lluita en favor dels represaliats.
- c) L'acabament de la repressió i la consecució de l'amnistia.

Per tal de vetllar per l'aplicació dels acords de l'Assemblea, és elegida una Comissió Permanent, la qual impulsarà totes les iniciatives útils per a aconseguir la mobilització popular, fomentarà accions unitàries i prepararà una nova sessió de l'Assemblea de Catalunya més àmplia i més representativa.

Catalunya, novembre de 1971

- a Resumeix les idees principals del text. Quins eren els objectius de l'Assemblea de Catalunya?
- b Què fou el procés de Burgos?
- c Què és el dret d'autodeterminació?
- d Segons aquesta declaració, qui tenia la consideració de català?

PER SABER-NE MÉS

UN LLIBRE DE DIVULGACIÓ HISTÒRICA: *La vida cotidiana bajo el régimen de Franco*

Fitxa tècnica:

Rafael ABELLA, *La vida cotidiana bajo el régimen de Franco*. Madrid: Ediciones Temas de Hoy, 1996.

L'historiador Rafael Abella ha publicat un gran nombre de llibres en els quals tracta sobre diversos aspectes relacionats amb la Guerra Civil i el franquisme. En aquest llibre, Abella fa una descripció molt amena de la vida quotidiana a Espanya durant els anys del franquisme. El mèrit del llibre rau en el fet que l'autor presenta els esdeveniments, de vegades reproduint diversos textos d'aquella època, d'una manera molt planera, per la qual cosa el llibre, adreçat a un públic molt divers, és fàcil de llegir.

